

Артем Чернов

РОЗДУМИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА СТОСОВНО ОКУПАЦІЇ ЧАСТИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Смутные события последнего десятилетия наводят на мысли, что их причиной являются специфические психические расстройства.

Если вы спросите психиатра, что он думает по этому поводу, то вполне можете надеяться на получения разъяснений с этой позиции.

К. Г. Юнг. Синхрония. Сборник. – К. : Ваклер, 1996

У цьому нарисі робимо спробу проаналізувати причини й передумови російської політики стосовно України та «исконно русских земель». Основні проблеми, які висвітлюємо, – це питання соціальних міфів, активізація деструктивних підсвідомих сил засобами пропаганди й відвертої брехні, міфічна особистість вождя в структурі індивідуального та колективного «безсвідомого».

Звернімося до надбань психологічної науки та визначмо, що таке «безсвідоме» і яке його місце в житті звичайної людини. Поняття «безсвідоме» пов'язане з ім'ям видатного австрійського вченого З. Фрейда. На його думку, людина – це енергетична система, яка весь час прагне до рівноваги, але в основному перебуває в стані збудження. Під «безсвідомим» він розуміє суму психічних процесів, актів та станів, зумовлених явищами дійсності, під впливом яких перебуває індивід. Психічні процеси створюють напругу в психіці індивіда та непідзвітні йому. Це форма психічного відображення, у якій образ дійсності і ставлення до дійсності не виступають предметом свідомої діяльності. «Безсвідоме» відрізняється від свідомого тим, що відображена ним дійсність зливається з переживаннями суб'єкта, його ставленням до світу. Тому «безсвідоме» безпосередньо не контролюється людиною; дії, що відбуваються за межами свідомості, індивідом не контролюються, хоч їхня активність має на нього безпосередній вплив. Сам З. Фрейд наводить такий приклад роботи «безсвідомого»: «Жодне, навіть найшвидкоплинніше, враження не проходить для нас безслідно. Воно залишає в психіці відбиток, який до певного часу осідає в глибинах несвідомого. Ці приховані, непомітні впливи можуть серйозно змінювати нашу поведінку. Часто ми самі не знаємо, чому засмучені, безпричинно агресивні або, навпаки, щасливі. А це спрацювали дрібниці враження, на які ми майже не звернули уваги й відразу ж їх забули; це може бути – сцена з переглянутого напередодні фільму, дружня посмішка перехожого або те, що дорогою на ро-

боту вас підрізав нахабний водій із сусіднього ряду» (З. Фрейд. Психоаналитические этюды. Мн. : ООО Попурри, 2003).

Російське телебачення від ранку до ночі розповідає про будівництво «Великої Єдиної Росії», цим самим готуючи підґрунтя для нових «блискучих» завоювань. Інформація за своєю суттю не може не впливати: якщо не задіяна зараз, – вона відкладається в підсвідоме, зберігаючись у стані спокою певний проміжок часу. Вище російське керівництво не залишило середньостатистичному росіянину жодних шансів залишитися психічно здоровою людиною, перекривши всі альтернативні джерела інформації.

Включення зомбувальної машини відбулося задовго до введення російських військ на територію України. Найбільш яскравий момент пропаганди – це навіювання тривоги щодо подій на Майдані, розповіді про фашистів, які хочуть знести легітимну владу та заборонити все російське. Здійснивши елементарний аналіз, «увімкнувши» свідомість, людина змогла б скинути зі своїх очей пелену брехні. Але цей потік бруду направлений на «безсвідоме»: він спокійно співіснує та взаємодіє з такими новоутвореннями, як образ вождя та великодержавницький міф. Структуру будь-якого суспільства можна пояснити на прикладі структури психіки людини, про що писав великий учений К. Г. Юнг: «Усе, що створила людина, має безпосередній стосунок до її психіки» (К. Г. Юнг. Синхрония. Сборник. – К. : Ваклер, 1996).

Користуючись психодинамічною моделлю психіки людини, спробуємо описати за принципом аналогії психіку держави. Хронологічно першим психічним утворенням є «ІДІ» – це біологічний компонент людської психіки, що діє за принципом задоволення потреб. «ІДІ» є носієм інстинктивної діяльності людини і під час розвитку особистості стає тим самим «безсвідомим». В «ІДІ» паралельно один до одного існують два протилежних за змістом інстинкти: перший із них – «Лібідо» (інстинкт, що відповідає за збереження життя та керує творчими

імпульсами), другий – «Танатос» (інстинкт смерті та руйнування, котрий керує всіма деструктивними потягами). Великодержавницький міф використовує обидва ці інстинктивні утворення. «Лібідо» ним задіюється як прагнення побудувати «велику та єдину Росію», а «Танатос» активізується в боротьбі із внутрішніми та зовнішніми ворогами. Через деякий час «ІДІ» вбирає в себе певну інформацію, формує внутрішній зміст і обростає комплексами та протиріччями. Зміст цих комплексів яскраво виявляє себе у творчості та мові вождів. У випадку Російської імперії це комплекс «великої нації, яка повинна об'єднати всі слов'янські народи». Згадаймо Гімн СРСР – «навеки сплотила великая Русь»; чого вартують самі фрази російського керівництва: «Крым – это исконно русская земля», «Возникла историческая необходимость». Цей психологічний комплекс нав'язувався росіянам давно: кожен новий-старий вождь був «собирателем земли русской». Із «Танатосом» трохи складніше, адже він постійно потребує об'єктів агресії: США, «бандерівці», фашисти – тут ціла специфічна зв'язка міфічних символів, які апелюють до колективного «безсвідомого». Можна це описати як набір містичних мантр: «Фашист – ворог, якого потрібно знищити»; «Окупант наших земель. Україна наша земля, на ній фашисти, потрібно звільняти Україну»; «Наші діди перемогли фашистів, тепер наша черга» і т. ін. Усі ці психологічно-історичні утворення успадковані від Радянського Союзу, правонаступницею якого Росія себе вважає.

Колективні міфи існують століттями, це складник етнічної культури, яку будь-яка людина засвоює з молоком матері. У міфах поєднано все: і ставлення до себе як до представника великої нації, і переконання у своїй надісторичній місії. Правителі держави – це носії і відтворювачі колективних міфів; вони борються із зовнішніми ворогами, знищують «фашистських молодчиков», будують великі імперії, роблять усе, щоб підтримувати спроможність соціальних міфів. В. Путін – це породження колективного «безсвідомого» Російської імперії, носій та втілювач у життя її міфів і легенд. Середньостатистичний росіянин сумує за радянською імперією, він невдоволений із того факту, що вона розвалилася, і вважає це несправедливим, готовий навіть терпіти будь-які негаразди, щоб її відновити. Цей приклад має виразну історичну аналогію. Після закінчення Першої світової війни держави-переможниці «принизили» німців як націю, забравши в них мрію про велику і могутню німецьку імперію. Німець почувався слабким та ображеним. І тут з'явилася постать Гітлера, який створив міф про тисячолітній рейх, запропонував узяти реванш та відновити імперію. Німці відгукнулися на його пропози-

ції. Те ж саме зараз відбувається в Російській імперії, приклад чому – анексія Криму, Абхазії, Осетії. Це реванш та помста росіян за розпад Радянської імперії, втілення мрії про відновлення двополярного простору, де вони знову – могутня країна, котра диктує волю всьому світу.

Розглянувши зміст «безсвідомого», або «ІДІ» та його інстинктивного наповнення, перейдімо до «ЕГО». «ЕГО» за своєю сутністю – це свідомість людини, те, ким вона себе уявляє. Ця психологічна структура стежить за зовнішнім світом, але існує за принципом реальності. Нагадаємо, «ІДІ» існує за принципом задоволення. «ЕГО» має свої захисні механізми й намагається вирішувати внутрішньоособистісні конфлікти. Повертаючись до аналогії з державою, можемо віднести до цієї психоструктури російську дипломатію, свідому інтелігенцію, громадян, які цікавляться політичним життям країни. «ЕГО» в Росії розколоте в співвідношенні десь 80:20%. Більша частина населення – дипломати, представники російської інтелігенції, які пояснюють агресивну поведінку своєї держави перед світом. Цю захисну реакцію можна ілюструвати таким прикладом: «щось украсти і всім потім розповідати, що то було колись твоє і ти просто його собі повернув». «ЕГО» шукає можливості задовольнити потяги «ІДІ»: нам хочеться мати Крим – треба влаштувати референдум про приєднання до Росії, щоб хоч якось виправдати свою поведінку, щоб знайти якісь слова для світової спільноти. Тобто «ІДІ» просто виказує бажання (жадає), а «ЕГО» втілює їх у життя. Якщо для внутрішньої пропаганди цей захисний механізм спрацював, бо він почав співпрацювати з колективним «підсвідомим», то для світу він виглядає божевільним (пригадаймо висловлювання А. Меркель тощо). Європа, як завжди, повела себе очікувано; вона звикла сонно дрімати, спостерігаючи за вікном марш окупантів: як кажуть, а може, нас обміне. Та історія має вдосталь прикладів – не обміне, тільки пізно буде тоді прокинутися на колись своїй землі з думкою «як так сталося»? Може, потрібно було щось робити раніше? Для 20% росіян, які реально бачать, що відбувається, і не згодні з цим, існує російська поліція. Цей захист своєї державної політики можна порівняти із психологічним витісненням: тобто, що мені не подобається, я схочу у в'язницю або просто не зважатиму на це.

«Над-Я» – психологічна структура, яка виконує функцію совісті. Вона формується в людини змалку під впливом батьків. Часто це внутрішній критик і консультант з етичних питань. У Російській державі таку місію виконує церква, яка має величезний вплив на росіян, та сам «імператор». Він – «із Божої ласки», тому й диктує всьому суспільству, що добре, а що погано, як намісник Бога на землі; його владу

не можна піддавати сумніву... Існує й радянська модифікація цього прояву. Вона має назву «батько народів» – це специфічне надколективне утворення, наділене міфічною владою над долею цілого народу.

Підсумовуючи, наголосимо, що неважко помітити: російська агресія у світі не закінчилася, а тільки почалася. Російські громадяни готові терпіти будь-яке свавілля з боку своєї влади, аби лиш вона діяла відповідно до колективних міфів і мрій. Нинішній президент Російської

Федерації успішно користується і радянськими, й імперськими міфами. Саме тому ще тривалий час його абсолютну владу ніхто не посміє піддавати сумніву. Європейський Союз майже нічим не допоможе Україні: він історично звик не звертати увагу на зовнішні виклики та небезпеки. Однак наше українське суспільство мусить швидко висунути контраргументи, які стримують зовнішню агресію: переконані, що поле для їх формування в нас також завжди існувало.